

כתב וערך המורה: אלי פרה.

המבקש את פירושי המילים לשירה (פואמה) - יצור קשר באתר.

מתי מדבר / חיים נחמן ביאליק

תא אחרי לך מתי מדבר (בי"ב עג)

לא עֲדַת כְּפִירִים וּלְבָאִים יִכְסּוּ שָׁם עַיִן הָעֶרְבָה,
לא כְּבוֹד הַבֶּשֶׁן וּמִבְּחַר אֱלוֹנָיו שָׁם נָפְלוּ בְּאֲדִיר –
עַל יַד-אֶהְלִיֵּהֶם הַקְּדָרִים מוֹטְלִים בְּחֶמָה עֲנָקִים,
בֵּין חוֹלוֹת הַמְּדַבֵּר הַצְּהָבִים פְּאָרִיּוֹת לְכַטַּח יִרְבְּצוּ.
שָׁקַע הַחוֹל תַּחַת מְרַבֵּץ גּוֹפּוֹתֶם מוֹצֵקוֹת הַגְּרָמִים,
דָּבְקוּ אֲדִירִים לְאֶרֶץ, נִרְדְּמוּ – וְאַזְנֵם עֲלֵיהֶם:
חֲרָבוֹת הַצּוּר מְרֵאשׁוֹתֶם, בֵּין רַחֵב כְּתִפֵּיהֶם פִּידוֹנִם,
אֲשֶׁפָּה וְתֵלֵי בְּחֶגְרָתֶם וְנִעוּצוֹת בְּחוֹל חֲנִיתוֹתֶם.
צָנְחוּ בְּאֶרֶץ רֵאשִׁיָּהֶם הַכְּבִדִים מְגַדְלֵי הַפְּרַע,
נִגְרַר שָׁעַר תִּלְתִּלֵּיהֶם וְנִדְמָה לְרַעֲמַת הַלְּבָאִים;
עֲזִים פְּנִימוֹ וּשְׂזוּפִים, וְעֵינָם כְּנַחֲשֵׁת מוֹעֲמָה,
מִשְׁחָק לְבָרֵק חֲצֵי שָׁמֶשׁ וּמִפְגָּע לְרוּחַ זְלַעְפוֹת;
קִשִּׁים מִצְּחוֹתֶם וְחִזְקִים וְלַעֲמַת שָׁמַיִם כּוֹנְנוּ,
גְּבוֹת עֵינֵיהֶם – חֲרָדוֹת, מִסִּבְּכָן יֶאֱרָבוּ הָאִימִים,
קְוֹצוֹת זְקֵנִם מִתְּפִתְלוֹת פְּקַבְצַת נִפְתּוּלֵי הַנְּחָשִׁים,
מוֹצֵקִים כְּחֻצוֹבֵי חֲלָמִישׁ יְרוֹמוּ בְּעֵדָן חֲזוֹתֶם,
בְּלִטִּים כְּסֻדְנֵי הַבְּרִזָּל, לְהִלְמוֹת פְּטִישִׁים נְכוֹנוּ,
וּכְאֵלוּ בָּם נִקְשׁוּ מֵעוֹלָם בְּקֶרְנֵס הַזְּמַן וּבְפִטִּישׁוֹ
כַּחוֹת כְּבִירִים לֹא-חֶקֶר וַיִּקְשׁוּ וַיִּדְמוּ לְנֶצַח;
רַק חֲרִיצֵי הַפְּנִים הַחֲרָרִים וְגִדְדוֹת הַחֲזוֹת הַחֲשׂוּפִים,
חֶרֶט הַחֶץ וְהַרְמָח, פְּתוּחֵי חֲרָבוֹת וְכִתְבֵּתָן,
כְּכֹתֵב שָׁעַל מִצְבוֹת הָאֶבֶן, לְנֶשֶׁר הַיּוֹרֵד נִגִּידוּ,
כְּמָה רְמַחִים נִשְׁבְּרוּ וּמִסְפָּר בְּנֵי-קֶשֶׁת נִפְצוּ
אֶל-צוּרֵי הַלְּבָבוֹת הָאֵלֶּה, אֶל-גְּבֵי אֵל לוחֹת הַשָּׁמַיִר.

וְזָרְחָה וּבָאָה הַשָּׁמֶשׁ, וַיּוֹבְלוֹת עַל-יּוֹבְלוֹת יִנְקֹפוּ,
וְשָׁקַט הַמְּדַבֵּר וְסָעַר, וְשָׁבָה הַדְּמָמָה כְּשֶׁהִיָּתָה;
כְּתוֹהִים עָלֵי הָרֵאשׁוֹנוֹת יִתְנַשְּׂאוּ בְּמֶרְחָק הַכְּפִים,
גָּאִים בְּהִדְרַת דְּמָמָתָם וַיִּהְיֶינָם בְּבִדְדוֹת עוֹלָמִים.

וְתִי'וֹ עַל-תִּי'וֹ פְּרָסָה מִסָּבִיב אֵין קוֹל, אֵין הַבְּרָה, אֵין קֶשֶׁב.
בַּלֵּע הַיְשִׁימוֹן לְנֶצַח אֶת-הַד תְּרוּעַת דוֹר הַמַּעֲזִים,
מַחְקוֹ הַסּוּפוֹת אֶת-עֵקֶבּוֹת שְׁעָלֵיהֶם מַחְרִידֵי הַצִּיָּה,
נִתְלָלוּ הָרִי חוֹל תַּחְתָּם וְסִלְעִים בְּמִקּוֹמָם צָמְחוּ,
וַיַּעֲצֵר הַמַּדְבָּר נִשְׁמָתוֹ וַיִּישָׁן מַעֲזָנָיו לְנֶצַח;
יֹאכַל הַשָּׂרֵב אֶת-כַּחֵם וְתִקְפָּא תִפְאַרְתָּם בַּצִּיָּה,
לוֹטֵשׁ הַחוֹל הַקּוֹדֵחַ אֶת-לִהְבֵי הַצּוּר מִרְאֲשׁוֹתָם,
רִשְׁפֵי הַשָּׁמֶשׁ הַלּוֹהֵט נִתְקַלֵּים בְּקוֹמַת רְמַחֵיהֶם,
נִתְזָים לְרִבְבוֹת זִיקוֹת וְנַחֲשֵׁת פְּנֵיהֶם יִצְרְבוּ,
וְחֲשׂוּפִים לְלֵהֵט הַשָּׁמֶשׁ פֹּה דוֹרוֹת עַל-דוֹרוֹת יִחְרְבוּ,
יֹבִישׁ הַקָּדִים עֲזוּזִים וְסוּפַת הַנֶּגֶב תִּזְרְנוּ,
וְנִשְׂא בְּאֵבֶק אֶל-אֶרֶץ וְנִרְמַס בְּרֶגֶל גְּמָדִים,
וְלִשׁוֹן כְּלָבִים חִיִּים שֶׁם תִּלְחַד אֵבֶק כַּחוֹת עַד וּרְקֵב עֲזִים,
יִלְחַכוּ וּמָחוּ אֶת פִּיהֶם – וְאֵין זִכָּר לְדוֹר כְּפִירֵי אָדָם
שֶׁנִּכְלָו וַיִּדְמּוּ לְנֶצַח בֵּין חוֹלוֹת הַמַּדְבָּר הַצְּהָבִים.

וַיֵּשׁ אֲשֶׁר-יִפְלַע פְּתָאִים וְצָף עַל-פְּנֵי חוֹל הָעֲרָבָה,
וּבָא עַד-קֶצֶה מַחְנֵה הַפְּגָרִים וּרְפָרֵף עַל-גִּבָּם מִלְמַעְלָה,
רַחֵף וְשׁוֹט בְּטִיסָה אַחַת עֲרֵב וְשִׁתִּי וּבְמַעְגָל –
פְּתָאִים הוּא שׁוֹהֶה עַל-אַחַת הַגּוֹפּוֹת הַשְּׁטוּחוֹת – וְעָמַד,
וְקָדַר הַגּוֹף וְחָצִי שְׂכֵנוֹ מְלֵא מִשְׁטַח הַצַּל שְׁעַל-גִּבָּם;
וּפְתָאִים? יִדְעֵזֶע הָאוֹיֵר – וּמִשְׁק כְּנָפִים – וּמִפְּלִ!
נִחְבֵּט בְּמֵלֵא כְּבֹד גּוֹפוֹ וַיִּפְּלַע עַל טְרַפוֹ בְּאַחַת
נִשְׂר גָּדֵל-אֵבֶר בֶּן-צוּרִים כְּפוֹף חֲרָטִים וְעִקּוֹם צְפָרְנִים:
כּוֹנֵן הַדּוֹרֵס צְפָרְנֵי הַשָּׁמִיר מוֹל חֲזֵה הַחֲלָמִישׁ
עֲרוֹךְ הַחֲרָטִים הַשָּׁנוֹן לְעַמַּת הַפְּנִים הַנִּקְשָׁים –
עוֹד רָגַע – וְנִשְׂר בְּגוֹיָהּ, וּבְרָזַל בְּבִרְזַל יִנְקֵר...
אֵד פְּתָאִים כְּמוֹ נִרְתַע הַשַּׁחַץ וְהָיָה כְּמִשִּׁיב כְּלִי-זֵינוּ;
נַחַת מִפְּנֵי הוֹד הַשְּׁלֹה וְתִפְאַרְתָּ הָעֵז הַמִּתְנַמְנֵם –
יִפְרֹשׂ אֶת-כְּנָפָיו וְנִעְלָה, הַתְּנוּפֵף וְרוּם כְּלָפֵי מַעְלָה,
וְהִכָּה גַל אֲדִיר בְּמָרוֹם וְלַעֲמַת גְּאוֹן שָׁמֶשׁ יִצְרִיחַ,
רָם וּמִתְנַשֵּׂא שְׁחָקִים וּבִזְהָר רִקִּיעַ יִתְעַלֵּם.
וַיִּזְמַן רֵב עוֹד תְּרַעַד מִלְמַטָּה, אַחוּזָה בְּחִדּוֹ שֶׁל-רִמָּח,
אַחַת מִנוּצוֹת הַנִּשְׂר, שֶׁנִּשְׂרָה וְאַבִּיָּה לֹא-יִדְעַע;

ועזובה ויתומה שם תפרפר ותזהיר עד-נפלה לארץ –
ושבה הדממה פשהיתה ושכבו אדירים ואין מחריד.

ויש שבהתעלף המדבר בשעת צהרים – והנה
פקורת הבד פתן-נמר, משרפי המדבר הגדולים,
מגיח לפנק בהם טבעות בשרו הרך והחלקלק:
פעם יתקפל בחול, רובץ תחתיו – לא ניד ולא רוח,
כלו מתמוגג מרדך והתעדן בשפעת הזר,
ופעם הוא נעור, מתמודד ומושך את-עצמו לשמש,
פוער את-פיו אל-זהרה, ונוצץ בזהב מעיל קשקשיו
כילד שעשועי המדבר, רך ויחיד לפני הערבה –
פתאם יתנער השרף וקפץ ממקומו וזחל,
החלק התעקל וטפף על-פני ים החול הקודח,
ופגע במחנה הפגרים והפסיק לחישתו – ועמד,
זוקף שליש גוו פעמוד המנמר בכתב החרטמים,
מרים את גלת-זהבו, נטוי גרון ולוטש עינים,
סוקר מסופה עד-סופה את מחנה האויב הנרדם:
ורבה המחנה וגדולה, ואין מספר, ואין קצה לגויה,
ומגלים פני כלם שממה וגבות עיניהם זעומות –
ונצתה השנאה הכבושה מנחש הקדמוני עד-הנה
ותהי לשלהבת ירקה בעיני הפתן הלטושות.
ורטט של-זעם יעברנו מראשו עד-זנבו המפרכס;
והנה הוא שוחה קומתו, וכלו זע רוחף ותוסס,
נטוי פנין מטה זעם על גבי החלל הקרוב,
וראש פתנים אכזר ינטה ורתיחת פי-שרף תשמע,
רועדים, זועמים, לוחטים שני עקצי לשונו השחרים..
פתע – ונרתע השרף והיה כמשיב את-ראשו,
נחת מפני הוד השלנה ותפארת העז המתנמנם,
יקפץ מלא ארבו לאחור ונטה הצדה ועבר,
לחש, הרתע ונצנץ בזהרורי המרחק הבהיר –
ושבה הדממה פשהיתה ושכבו אדירים ואין מחריד.

וברדת ליל סהר ושכן על-ערבות המדבר וסלעיו,
ומעטף לבנים ושחרים ותפסה אף-יתגל הישימון,

יאבדו בחורת האור מילי מילין של-חול וערבה,
ובירפתי פפיו הזקופים הצללים הכבדים ירצו,
דומים לחיתו ענק, חיתו קדומים ושנהבי בראשית,
שנועדו הנה הלילה להחריש על-סוד קדמון אחד,
ולפני עלות שחר יקומו, אט ילכו לעולמם כשבאו –
וצורת לבנה עגומה נשקפת על-פני רז משלש:
לילה, ישימון וקדומים – ונסכה עליהם אור גנוז;
ועגם המדבר וחלם חלום אכזר של-שממות עולם,
דומם יליל ישימון ומיבב ארכות וקצרות –
אז יש אשר פתאם יזנק ארי נאדרי בכח,
צועד בטוחות לא-יחפז, ובא עד-המחנה ועמד.
ישא את-ראשו היהיר וזקף צוארו המעטר,
ושתי גחלי עיניו הלחשות תרגלנה את-מחנה האויב:
שוכבים אדירים מחרישים ואין נודד שער ועפעף;
נראים ככפותים ברצועות שחרות של-צללי הרמחים,
הכסיף הסהר עז פניהם וגבות עיניהם מאפילות...
ועמד האריה משתאה לתפארת העז המתנמנם –
פתאם יתחבט הכפתור ושאג האריה שאגה,
ותי' על-תי' פרסה מסביב יזדעזע המדבר ואגפיו,
נפל ההד ויתפוצץ בין צורים והררים דוממים,
פרר לאלפי רעמים על-קצוי הישימון הרחוק,
וענו התנים לקולו ויללת אחים תשיבנו,
ועלתה נהקת הפראים ומלאה הציה חרדה –
הלא הוא ילל הישימון וזעקת המדבר המרה
בהקיצו בחבליו והוא עיף והוא רעב ונפשו חרבה –
עומד האריה עוד רגע, מתבונן לרעם גבורתו,
ונסב מאצל הפגרים, והוא שלו וגא כבתחלה,
נושא את-רגליו והולך לו, ולפיד הבוז בעיניו,
צועד ומנער תלתליו ובהדרת מלכותו יתרחק –
וזמן רב עוד ירגז המדבר, יתנודד והשקט בל-יוכל,
נאנח, גונח ורע לו ומקבל יסוריו בזעף.
שחר – ויגע באנחתו והתנמנם שבע רגז ונדודים,
נים ולא-נים אט ייבב, כמרירי יום קרוב יבעתוהו –
הלך וכחה עין סהר ופאתי רקיע חורורו,

הולכים הצללים ונמוגים מתחת לצלעות ההרים.
נגלו הצורים – והנם אמצים, זועפים וסרים;
יחיל המדבר ודומם מאימת הדר רוממותם.
רגע עוד יזעף בחיקו, נובח ואין קולו נשמע –
תזרח השמש ישתתק, ודממה עולמית כשהיתה,
ושכבו אדירים כששכבו, ויובלות על-יובלות ינקפו.

אולם יש אשר-יקוץ המדבר ונקט בדמי העולמים
והתעורר להנקם באחת נקם שוממותו מיוצרו,
והתנשא למולו בסערה ובנציבי החול לו יתקומם.
פתע יקום ובעט ביוצר והחרידו מכסא הכבוד,
יעז לשפך הקתון על-פניו ולזרקו בחמת אף לרגליו
ולערבב עליו כל-עולמו ולהשיב התהו על-פנו –
אז יזדעזע היוצר וזעם ופני השמים ישתנו,
וכגגית הברזל המלבן על-המדבר המורד הם כפויים,
ואדמומית זעומת המראה שופעת מהם ומפעפעת
בחללו של-עולם ועד ראשי הצורים הקלויים יוקדת –
והתמרמר המדבר ונהם, ונער במצולה רותחת
כל-תחתיות שאול ורום עולם והיו ערבוביה אחת,
ונסחפו אריות ונמרים בגלגל הסופה החוזר,
מטרפים בסערה, אחוזי בעתה וסמורי הרעמה,
הם דוהרים, שואגים ודולקים ועיניהם מתיזות ניצוצות,
והם נראים כפורחים באויר, נבוכים ומפי מהומה,
בשעה ההיא –

ואחוזי פריץ אונים יקיצו אדירי אימה,
פתע פתאם יתנער דור עזוז וגבור, דור גבור מלחמה
ועיניהם ברקים ופניהם להבים –

וידיהם לחרבות!

והרעימו אדירים בקולם, קול ששים רבבה,
קול קורע הסערה ובנהמת המדבר הזועף יתחרה,
וסביבם נשערה, וסביבם נזעמה.

הם קראים:

”אנחנו גבורים!

דור אחרון לשעבוד וראשון לגאולה אנחנו!

יִדְנוּ לְבַדָּה, יִדְנוּ הַחֲזָקָה
אֶת-כַּבֵּד הָעַל מֵעַל גְּאוֹן צְוֹאֲרֵנוּ פְּרָקָה.
וְנִזְקֵף רֵאשֵׁנוּ שְׁמִימָה וַיִּצְרוּ בְּעֵינֵינוּ –
וְנַעֲרֵק לַמְדַבֵּר וְנֹאמֵר לְצִיָּה "אֲמֵנוּ!"
עַל-רֵאשֵׁי הַצּוּרִים בֵּין מַפְלְשֵׁי עֵבִים
שְׁתִּינוּ מִמְקוֹרוֹ הַדְּרוֹר עִם כָּל-נִשְׁרֵי שְׁמִים –
וּמִי אֶדוֹן לָנוּ!?

גַּם-עֵתָה – אִם-סָגַר עָלֵינוּ מְדַבְּרוֹ אֵל נִקָּם,
כַּמְעַט נִגַע בְּנוֹ שִׁיר עֲזוֹז וּמְרִי – וְנִקָּם!
לְחֻרְבוֹת! לְרַמְחִים! הִתְאַחֲדוּ! הִימֵינוּ!
עַל-אַף הַשְּׁמִים וְחֻמָּתָם –
הִנְנוּ וְעָלֵינוּ –
בְּסַעֲרָה!"

"הִנְנוּ וְעָלֵינוּ!"

אִם-אֶסְפֵּף הָאֵל מֵעַמְּנוּ אֶת-יָדָיו
וְאֲרוֹנוֹ מִמְקוֹמוֹ לֹא-יָמוּשׁ –

נֵעַל-נָא אִפּוֹא בְּלַעֲדָיו!
וְתַחַת עֵין זְעֵמוֹ, לְבָרֵךְ חֵמַת מִבְּטוֹ,
נִרְדֵּ לְפָנֵינוּ תוֹעֵפּוֹת הַהָרִים הָאֵלֶּה,
וּפָנִים נִתְרָאָה בְּאוֹיֵב הַחֲמוּשׁ!
הֲאִינּוּ!

הַסַּעֲרָה גַּם-הִיא קוֹרֵאת לָנוּ: "הֵהִינוּ!"
לְחֻרְבוֹת! לְרַמְחִים! יִתְפָּרְקוּ הַהָרִים, יִשְׁתַּבְּרוּ הַגְּבָעוֹת
אוּ? פָּלוּ פְּגָרֵינוּ חֲמָרִים חֲמָרִים –
הִנְנוּ וְעָלֵינוּ
הַהֲרָה!" – – – –

וְהִיָּה הַמְדַבֵּר בְּרַגַע הַהוּא עָרִיץ אִים מְאֹד –
וּמִי יַכְבֵּשׁנוּ?

וְעָלָה בְּסַעֲרָה קוֹל פְּחָדִים וְנִהְקַת עֲנוֹת –
אִין זֹאת

כִּי אִם-יִצָּר הַמְדַבֵּר בְּקִרְבּוֹ הוֹת,
דָּבָר מֵר, דָּבָר אַכְזָר וְנוֹרָא מְאֹד.

ועבר הסער. נשתתק המדבר מזעפו וטהר.
ובהירים מזהירים מאד השמים וגדולה הדממה.
וארחות, אשר הדביקתן הסופה באחד המקומות,
תקמנה מפרע על-פניהן וברכו את-שם אלהיהן –
ופה כבתחלה נטושים בחול ששים רבוא פגרים
ועל-פניהם פועין אור: השלים אותם המות גם עם-אלהיהם.
ואיש אין בארץ שידע מקומם ובנפלים ובקומם –
צברה הסערה הררים סביבם ותסגר עליהם.
אך יש אשר פרש עז-נפש ינתק מאחת הארחות
ורתח את-סוסו האביר והפליג בים הערבה,
ומדבק אל אכף אבירו יעופף כעוף הפורח,
זורק פידונו וקולטו בתוך כדי-שטף מרוצתו,
ונראה כאלו יהלך וירוצץ לפניו הברק,
והוא דולק אחריו ותופשו ושנית ישלחנו לחפשי.
ונעלם המחזה במרחק ושטף הסוס והעלה
את-רוכבו אל-ראש צוק גבה ממעל לעבים – ופתאם
יתנווד האביר ונזקף ונרתע לאחור קוממיות.
יתמה הפרש והצל בשמאלו על-עיניו והביט –
והפך לפתע עם-סוסו וחתת אלהים על-פניהו,
ודפק אבירו בכח וכחץ השלוח – לאחור...
נדביק הארחה וסח להם כל-מראה עיניו בדממה –
שומעים ערביאים, מחרישים ואיש אל-רעהו יתמהו,
שומרים את-פי זקן החבורה – והוא אחד "קדוש" וישיש –
ישא הישיש ואמר: "ברך שם אלה, המאמין!
חי זקן הנביא, כי-ראו עיניך את-מתי המדבר!
מחנה אלהים זה, דור קדומים, עם נאדר בעז, עתיק יומין,
אכו עז-נפש וקשה כסלעי ערב עם-זה הנה:
המרו את-נפש נביאם וגם באלהיהם התגרו –
ויסגרום אל-בין ההרים ויפל שנת נצח עליהם,
ויצו את-המדבר עליהם ושמרם לזכרון דור דורים –
וינצר אלה מאמיניו מנגע בקצה כנפות כסותם!
ומעשה בערבי שנטל חוט אחד מציצית פנו בגדם –
וייבש כל-גופו מיד עד שהשיב האשם למקומו –
והם הם אבות עם-הכתב".

כָּכָה יִגְמֹר הַיְשִׁישׁ אִמְרָתוֹ;

שׁוֹמְעִים עֲרֵבִיאִים וְשׁוֹתְקִים וַיִּרְאֵת אֱלֹהַ עַל-פְּנֵיהֶם,
פּוֹסְעִים בְּנַחַת לְצַלְעוֹת הַגְּמָלִים הַטְּעוֹנִים לַעֲיִפָּה;
וַיִּזְמֶן רַב יִלְבִּינוּ מִכּוּחַק הַסּוּדָרִים הַלְּבָנִים בְּרֵאשִׁים
וְדַבְּשׁוֹת הַגְּמָלִים אֵט נְעוֹת וְנַעֲלָמוּ בְּמִרְחַק הַבְּהִיר,
כְּמוֹ נְשָׂאוּ מִזָּה עַל-גְּבִיהֶן אֲגָדָה עֲתִיקָה עוֹד אֶחָת –
וְשָׁבָה הַדְּמָמָה כְּשֶׁהִיָּתָה וְעִרְרִי יַעֲמִד הַמַּדְבָּר.

אדר א' תרס"ב, אודיסא